

TIETEESTÄ, EDISTYKSESTÄ JA HALLINNASTA – KOMMENTTI ANTROPOSEENI-TEEMAAN

On etuoikeus tulla kutsutuksi kommenttoimaan kokonaista *tiede&edistys* numeroa, etenkin kun kommentoijalle annetaan täysin vapaat kädet. Kiitän kutsusta! Jaan mielelläni muiden lukijoiden kanssa sen, mitä nousi mieleeni lukiessani tämän numeron artikkeleita.

Erikoista kyllä, kaksi päällimmäistä teemaa joihin jäin kiinni kirjoituksia lukiessani, olivat juuri *tiede* ja *edistys* – mutta eivät sellaisenaan vaan ennen kaikkea minua askarrutti molempien näiden asioiden yhteys hallintaan ja hallinnassa olemiseen. Tieteen ja edistyksen teemojen lisäksi kiinnostukseni kohdistui, kuten aina, kieleen. Kieli onkin tässä lehdessä tapahtuvalle intellektuaaliselle vaihdolle ja jokaiselle suomalaiselle tiedelehdelle äärimmäisen tärkeä asia. Ollaan J.V. Snellmanin perinnöstä sitten mitä mieltä tahansa, hän oli mielestäni oikeassa siinä, että ajattemme yleensä jollakin kielellä ja abstraktin intellektuaalisen kielen termien yhdistyminen muun elämän kieleen on ajattelua voimistava asia.

Ei ole varmaan liioiteltua sanoa, että *tiede&edistystä* ovat intellektuaalisen vaihdon alustana aina dominoineet marxilaisen perinteen haamut ja jäljet. Niiden perintönä lehdessä vallitsee vahva kaukaa katsomisen, suurten kokonaisuuksien, struktuurien ja prosessien hallinnan halu ja arvostus. Ensimmäinen reaktioni Antroposeeni-numeroon oli: jaaha, nyt kyse on siis näkökulman laajenuksesta ja entistä laajemmasta hallinnan otteesta. Ihmiskunnan vaiheiden, menneen ja tulevan, hallinta ei riitä, nyt katsotaan vielä kauempaa ja nähdään jopa geofysiikan prosesseja. Ehkä sitten itsetyytyväisenä voidaan todeta, mistä

tässä kaikessa *oikeastaan* pinnan alla on kyse. Muutokset voidaan selittää jälleen yhtä totaalisesti kuin pääoman liike selittää sen, mikä arkiminän tasolla näyttäytyy vain ihmisten päätöksinä. Kun sitten luin numeron artikkelit kunnolla läpi, huomasin, että kaikissa niissä juuri tämä totaalisen hallinnan perinne kyseenalaistetaan, tai se on vähintään säröillä. Samalla kuitenkin antroposeenista puhuminen juuri tällä tavalla ei olisi ymmärrettävissä ellei tuo totaalisen selityksen henki havisisi kaiken puheen taustalla. Juuri näistä elementeistä muodostuu numeron mielenkiintoinen post-hallinnallinen vire.

TIEDE

Kaikissa numeron jutuissa on selkeää, ettei antroposeeniä voi lähestyä vain geotieteen etabloimana uutena tosiasiana, vaikka tämän uuden äärimmäisen kaukaa katsovan avaruusperspektiivin kutkuttavuus on samalla käsin kosketeltavissa.

Tero Toivosen ja *Mikko Pelttarin* artikkelissa antroposeeni näyttää ennen kaikkea tieteen parissa konstruoituna narratiivina ja tiede taas käsitteistötyy, jonka kieli on kaukana siitä, jolla operoidaan politiikassa. Kiinnostavasti heidän mukaansa hallintaa ja hätätilaan puuttumista ei tavoiteta kattavalla tieteellisellä selityksellä tutkittavasta asiasta, antroposeenista, vaan pikemminkin tilanteen avoimuuden ja kontingenttiuden ymmärryksellä – ja toimimisella. Kaikki muutkin artikkelit lähestyvät antroposeeniä käsitteellisesti kiistanalaisena

ja suhtautuvat uuteen narratiiviin ensi sijassa tiedeyhteisön kiistanalaisena konstruktiona eikä niinkään asiana, joka antaisi hallinnan mahdollisuuden.

Ari Korhosen artikkelissa tietoon liittyvä etäisyys tulee esille Korhosen muistuttaessa Kantin ajatuksesta Ranskan vallankumouksesta merkinä: etäisyyden päästä seurattuna väkijoukon kumouksellinen toiminta vaikuttaa jonkin yhteisen päämäärän, ei yksilöiden partikulaarien intressien motivoimalta. Valituksen hengessä olennaista onkin, että tiede tavoittelee hallintaa ilmiöihin, joista ei voi olla kokemusta, mutta jotka näyttävät transsendentista ”ihmiskunnan perspektiivistä.”

Korhonen toteaa myös antroposeeni-keskustelua määrittävän ajatuksen siitä, että ilmastokriisi näyttää ensimmäistä kertaa maan etäältä, globaalina representaationa. ”Ihmistä” vaikuttaa tällöin tulevan todella universaali ja ihmiskunta saavan potentiaalisesti yhä paremman hallinnan itseensä.

Korhosen viestinä on kysyä ja kyseenalaistaa myös Dipesh Chakrabartyin esittämä ajatus, että juuri tieteellinen tutkimus antaisi tietoa koettavan tuolla puolen olevasta ihmislajin yhteisyydestä. Sen sijaan hän viittaa Catherine Malaboun tukeutuen siihen suuntaan, että itse asiassa olennaisempaa kuin tietää ”ihmisen” näkökulmasta, on etsiä kokemuksia tilanteesta äärellisen puitteissa. Kokonaisuuden hallinnan tavoitetta työnnetään siis tässäkin artikkelissa syrjemmälle.

Tuomo Alhojärven artikkeli kulkee jo täysillä kohti hallitsemattomuutta, ja merkittävää on, että tässä artikkelissa toimivat referenssinä feministisen teorian klassikot varsin hienolla ja luovalla tavalla. Artikkelit käsittelevät tietämisen käytäntöjä, eikä tiedettä yksikössä. Siinä myös lähestytään lähtökohtaisen performatiivisesti sitä, miten käsite antroposeeni toimii, ei sitä, mitä se on. Alhojärvi kääntää koko tiedolla hallitsemisen ajatuksen pääläelleen ja pyrkii hallinnan sijaan ongelmaistamaan tiedon liikkeitä. Hän ei pyri hallitsemaan tiedolla, vaan ”herkistymään sille miten tieto toimii”.

Artikkelissa otetaan raikkaasti käyttöön feministisen teorian keskustelut, jotka ovat olleet hankauksessa totalisoivien kertomusten kanssa. Donna Harawayn erottelu totalisoivan ja tilanteisen tiedon sekä Eve Kosofsky Sedgwickin erottelu paranoidisen ja reparatiivisen tietämisen välillä osuvat hyvin hallitsevuutta tavoittelevan tiedon ajatukseen. Keskeiseksi muodostuu suhtautuminen yllätyksiin, jotka paranoidista näkökulmasta on tiedettävä ennalta pois. Tilanteiselle ja reparatiiviselle tiedolle näissä kehittyisissä on yhteistä, että maailma ei ole tietäjän hallussa.

Alhojärvi muistuttaa siitä, että jos antroposeenin tietämisen tavat ohjaavat totalisoivaan ajatteluun, ennalta- ja etäältä tietämiseen sekä tiedon itsensä käsittämiseen ongelmattomana, niin tämä ei ole vääjäämättöntä, koska on mahdollista myös tietää toisin.

Numeron artikkelit vaikuttavat siis yllättävän yksimielisesti kehottavan siirtymään etäisyyden päästä katsovasta hallinnan perspektiivistä lähemmäs, kohti konkreettisia ongelmia, konkreettisia yhteiskuntia ja eroja. *Toivanen* ja *Pelttari* ehdottavat, että tulakseen konkreettisemmaksi antroposeeni-keskustelun olisi jätettävä kertomuksesta vääjäämättömyys ja lajityypillisyyksiin menevät ”me”-selitykset ja nähtävä historia kontingenttina ja avoimena. Korhonen nostaa esiin Malaboun ajatuksen siitä, että globaalil ilmastokriisin kokemus on olemassa: kyse ei kuitenkaan ole universaalista näkymästä globaaliin maahan vaan päinvastoin konkreettista tilanteiden kohtaamisista. Myös *Susanna Lindberg* lähestyy samaa asiaa filosofin näkökulmasta. Hän kirjoittaa, että ”tarvitaan ajattelua, joka ottaa julkilausutusti huomioon oman rajallisuutensa, kyvyttömyytensä ajatella *kaikkea*, kyvyttömyytensä *ajatella* kaikin puolin [...] kyvyttömyytensä ratkaista kysymys”. Voisi kuitenkin ehkä kysyä, onko näin mahdollista lähestyä ”ajatattelua” vai toimitaanko tässä sen saman transsendentaalisen ihmisen logiikan puitteissa, josta Korhonen keskustelee.

EDISTYS

Lehden toinen merkkitermi, ”edistys”, ei tule numerossa vähemmän torjuvasti kohdelluksi kuin ”tiede”. Toivanen ja Pelttari käsittelevät eksplisiittisesti antroposeenikertomusta vai-vaavaa universalisoivaa ja vääjäämättömyyttä korostavaa historiakäsitystä, johon liittyy edistyksen ajatus. Edistyskertomus sumentaa heidän mukaansa ymmärrystä poliittisen tilanteen kärkevydestä ja siis itse asiassa haittaa toimimista asian suhteen. Kun edistyksen totta-taalisuuden suuri kertomus, universaalien ihmisen historia, joka kulkee kohti parempia kehitysvaiheita, on taustalla, ei ole ihme että antroposeenikertomus puhuu vähemmän keinoista, joilla yhteiskuntia tulisi muuttaa, ja enemmän *koko* planeetan teknologisesta muokkaamisesta. Nämä kirjoittajat sanovat selkeästi: ”Antroposeenin ymmärtäminen vaatii astumista edistyksen ulkopuolelle.”

Myös *Korhosen* artikkeli koskettaa universaalista historiaa, eli globaalista näkökulmaa, ja ihmislaajien tulemistakin globaaliksi toimijaksi sekä ajatusta Euroopan edistyskerron ihmisen historiasta. Mukaan keskusteluun tulevat tässä eksplisiittisemmin Marxin ajatukset edistyksestä ja sen välttämättömyydestä sekä modernin kapitalismin aika suhteessa primitiivisten alkuperäisten yhteisöjen yhteisöistämiseen Chakrabartyn keskustelujen myötä. Korhonen toteaa, että antroposeeni-teesiä koskeva keskustelu on itse asiassa herättänyt henkiin klassisen kysymyksen universaalien historian luonteesta, ja myös Marxin ”alkuperäisen kasautumisen myytin” sekä tarinan ihmiskunnan historiasta.

Marxin ja erityisesti Engelsin lukeneisuus 1800-luvun antropologiassa hämmöttääkin minun nähdäkseni taustalla myös Félix Guattarin ”arkaaisen yhteiskunnan” esteettisen antropologian ajatuksessa, jota *Jaakko Karhunen* käsittelee artikkelissaan. Samoin kuin Engelsin edistyskertomuksessa *Perheen, valtion ja yksityisomaisuuden alkuperästä* -kirjassa arkaai-

nen valtiota vastustava, mutta kollektiivinen ”heimoyhteiskunta” luo sen normatiivisen horisontin, johon edistys tukeutuu. Aivan kuten Karhunen perustellusti analysoi, psyyken kehityksen ja yhteiskunnan kehityksen paralleeli, edistys primitiivisestä kehittyneeseen, inspiroi Guattarin ajattelussa ajatusta ulospääsystä kapitalismista.

Itse olen aina pitänyt tätä marxilais-englantiläisen ajattelun eskatologista historiatalkintaa intellektuaalisesti ja poliittisesti ikävänä puolena perinteessä. Vähän huolestuneena olen huomannut että nykyisessä akateemisessa keskustelussa voidaan jälleen puhua itses-täänselvyydellä ”esikapitalistisista, kapitalistisista ja jälkikapitalistisista” yhteiskunnista. Odotan, että vihdoinkin päästäisiin keskusteluun, jossa huomattaisiin, että myös itsestään selvänä selittäjänä yhteiskuntatieteissä entisestäään yleistyvä kapitalismi-termi liittyy samoihin universalisoiiviin kertomuksiin. Mielestäni tässä numerossa kritiikin ääni on mukavasti kuuluvilla.

MUUTAMA KIELIHUOMIO

Olen *tiede ja edistys* -fani (siis lehden, ei ajatusten), ja äärimmäisen ihastunut aina kun näen suomen kielellä kirjoitettavan monimutkaisista intellektuaalisesti kiehtovista asioista luovalla, kirkkaalla ja rikkaalla suomen kielellä. Alhojärven artikkeli tuotti tätä numeroa lukiessa erityistä luovan kielen mielihyvää ja perustuu selvästi reflektoituun ”angloseenin” kritiikkiin.

Itse olen käynyt pitkään kielitaistelua ”teetti” -päätteitä vastaan monien abstraktien termien kohdalla suomessa. Esimerkiksi Karhusen artikkelissa Guattarin ajatukset kollektiivisesta yhteisöstä ja yksilöstä tulisivat minusta kirkkaammaksi, jos käytettäisiin suomen kielen runsasta päätteiden kirjoa, ja puhuttaisiin ”subjektiudesta”, eikä ”subjektivi-teetista”. Itse kukin voi kokeilla vaihtamalla termit artikkelissa.

Pitkän marxilaisen teorian perinteen ja saksan kielen lisäksi on selvää, että *tiede&edistyksen* intellektuaaliseen ympäristöön on pitkään kuulunut ranska. Onkin ilahduttavaa nähdä, erityisesti Korhosen artikkelissa, että ranskalainen teoria ei enää tule ymmärretyksi vain englannin kautta, vaan suoraan omassa ranskankielisessä ympäristönsään ja kyllin nyansoidusti.

LOPUKSI

Kävin viime vuonna kommentoimassa liveinä *tiede&edistyksen* ”Liike”-teemanumeroa Helsingin yliopiston Tiedekulman tilaisuudessa. Kun palasin silloisiin muistiinpanoihini tämän kirjoitettuani, niin huomasin tuolloin myös puhuneeni hallinnasta. Kommentoidessani huomautin, että ”hallinta” terminä toistui tuossa numerossa, ja pohdin mikä tämän hallintamanian taustalla piilee. Ajatus hallinnan,

tieteen ja edistyksen yhteydestä olikin selvästi jäänyt kytemään mieleeni. Sana ei tässä numerossa niinkään toistu, mutta silti ajatus on jännitteisesti vahvasti läsnä. Suurten asioiden hallinta selvästi kuuluu *tiede&edistys*-genreen, eli tässä intellektuaalisessa yhteisössä mahdollisimman suurten asioiden hallinta on valttia.

Voisiko asioiden hallinnasta ja tiedosta hallinnan välineenä vähitellen luopua marxilaisen perinnön muuttuessa ja sekoittuessa muihin ajatteluperinteisiin? Toivoisin, että hallinnan ja selittämisen sijaan pääosaan ja positiiviseksi arvoksi asettuisi *interventio*, eli asioihin puuttuminen tai sekaantuminen. Väistämättömyyden sijalle taas voisi astua asioihin vaikuttamiselle avoin historiallisen *kontingenssin* taju. Olisi hienoa, jos molemmille näille itselleni läheisille käsitteille myös keksittäisiin sujuvat suomenkieliset vastikkeet. Tämän numeron artikkelit viittoilevat juuri intervention ja kontingenssin suuntiin, ja siksi olenkin lukenut niitä kovin toiveikkaana.

— TUIJA PULKKINEN

NUMEROMME KIRJOITTAJAT

TUOMO ALHOJÄRVI	FM, tohtorikoulutettava, Oulun yliopisto.
VAPPU HELMISAARI	VTM, jatko-opiskelija, Helsingin yliopisto.
JAAKKO KARHUNEN	KuM, tohtorikokelas, Loughborough University.
ARI KORHONEN	FM, jatko-opiskelija, Helsingin yliopisto.
SUSANNA LINDBERG	dosentti, tutkija, Kone/Université Paris Nanterre.
MIKKO PELTTARI	tiedetoimittaja, <i>Yliopisto</i> -lehti.
TUIJA PULKKINEN	sukupuolentutkimuksen professori, Helsingin yliopisto.
TERO TOIVANEN	FM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto